

конфліктних ситуаціях та тим, як вважають за правильне чинити у них. 11 учасників дослідження (26,8%) зазначили, що у разі виникнення конфлікту, або навіть загрози його виникнення вони намагаються обрати стратегію уникання. Про такий вибір свідчать відповіді типу: “у мене конфлікту немає, конфлікт є у них” (очевидно, маючи на увазі інших учасників ситуації), “ігнорую проблеми, намагаюся не втручатися у ситуацію”, “усіма способами стараюся уникнути конфлікту”, “займаю нейтральну позицію”, “мене це не стосується, якщо комусь подобається – нехай розважаються” тощо. Ми схильні розглядати вибір такої стратегії реагування як прояв незрілості, небажання докладати зусиль для вирішення проблемної ситуації. На другому місці виявилася стратегія компромісу, її обрали 6 досліджуваних (14,6%). Якщо спиратися на схему Н. В. Гришиної, то така стратегія є демонстрацією готовності домовлятися, тобто шукати можливості вирішити проблему. Однак при цьому варто пам'ятати, що компромісне рішення зазвичай передбачає відмову від частини власних домагань, а відтак може залишити почуття образи, невдоволення. І лише 4 досліджуваних (9,7%) зазначили, що справді намагаються знайти найкращий варіант вирішення конфліктної ситуації, який максимально задовольнить кожну сторону. Але виявилось також і те, що майже половина досліджуваних (20 осіб, 48,7%) взагалі не дали відповіді на дане питання. І така ситуація вже дає нам право робити різні припущення щодо її причин. По-перше, ми можемо припускати, що досліджувані самі не визначилися з тим, який варіант поведінки вони обиратимуть у разі виникнення конфлікту. Інше припущення може полягати у тому, що вони з якихось причин соромилися повідомити про свій вибір стратегії реагування. Не виключаємо і такої можливості, що відмова відповідати на це питання обумовлена проявом психологічного захисту. Ще одне пояснення може полягати у тому, що студенти, які брали участь у опитуванні, самі недостатньо усвідомлюють особливості своєї поведінки у конфліктних ситуаціях. У будь-якому разі пошук відповідей на дане питання може стати предметом подальших розвідок у цьому напрямку.

Література

1. Гришина Н. В. Психология конфликта // Н. В. Гришина. – СПб. : Питер, 2000. – 464 с.
2. Рубин Дж. Социальный конфликт: эскалация, тупик, разрешение // Рубин Дж., Пруйт Д., Ким Хе Сунг. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 352 с.
3. Tomas K. W., Kilmann R. H. Tomas-Kilmann conflict mode instrument. – N.-Y. : XICOM, 1990.

L. Matiash-Zaiats. CONFLICT PHENOMENON IN STUDENTS' CONSCIOUSNESS

The article is devoted to the analysis of ideas about conflicts of students who master the profession of a psychologist. Based on the analysis of students' descriptions, a conclusion is made about the insufficiently formed students' understanding of the essence of the conflict and understanding of the peculiarities of their own behavior in conflict situations.

Key words: conflict, consciousness, strategy of behavior in conflict.

УДК 316.772.2

САГАЙДАК С. П.,
старший викладач кафедри психології

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті викладені результати проведеного теоретичного аналізу наукової літератури, присвяченої дослідженню проблеми розвитку невербальних засобів спілкування.

Ключові слова: невербальне спілкування, невербальні засоби спілкування, розвиток невербальних засобів спілкування.

Спілкування є дуже важливим фактором життєдіяльності людини. Як відомо, воно відбувається за допомогою слів та невербальних засобів спілкування, тобто його ефективність залежить не тільки від розуміння слів, але й від здібностей, навичок та вмінь інтерпретації невербальної поведінки людини, тому їх формування є дуже важливим у професійному становленні фахівців, діяльність яких передбачає міжособистісну комунікацію.

Проблему важливості розвитку невербального спілкування в процесі професійної підготовки фахівців досліджено в працях Н. Г. Баженової, Н. В. Белякової, О. В. Бруй, І. М. Гудим, С. А. Должнікової, О. О. Ем, О. Л. Леханової, В. Ю. Ніколаїчевої, Е. С. Смірнкової, О. Г. Ставицької, О. Г. Трунової, І. В. Цевелевої тощо. Науковці розглядають питання вивчення невербального компоненту педагогічного спілкування, важливість застосування невербальних засобів спілкування з метою навчання іноземної мови та підготовці перекладачів, вчителів іноземної мови, підвищення ефективності інтерпретації невербальної поведінки бібліотечних співробітників у роботі з читачами, важливість використання невербальної мови у процесі підготовки спеціалістів органів внутрішніх справ тощо. Отже, як зауважують науковці, професійна підготовка фахівців соціономічних видів праці має передбачати формування умінь та навичок невербального спілкування, тому метою статті є теоретичний аналіз підходів до проблеми розвитку невербальних засобів спілкування.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що для формування навичок невербального спілкування використовують переважно активні методи соціально-психологічного навчання, зокрема тренінг. Так, на думку О. В. Бруй, актуалізація соціально-перцептивної компетентності бібліотечних співробітників, підвищення ефективності інтерпретації невербальної поведінки партнерів зі спілкування в роботі з читачами забезпечується використанням ефективних технологій навчання, що формують систему знань про бібліотечне спілкування, комунікативну діяльність, навички володіння комунікативними техніками, уміння кодувати та декодувати невербальні повідомлення з метою досягнення результату бібліотечного обслуговування. Зокрема, був розроблений соціально-психологічний тренінг, цілями якого було: виявлення власних соціально-перцептивних ресурсів і потенціалу; засвоєння різних стратегій інтерпретації невербальної інформації; розвиток інтеграційних соціально-перцептивних якостей (емпатії, рефлексії, сензитивності тощо). В основу змісту тренінгу покладена теоретична модель актуалізації соціально-перцептивної компетентності бібліотечарів, яка включає особисті якості, здібності, а також знання й вміння, що знаходяться у взаємодії один з одним та обумовлені чинниками, які впливають на розвиток особистості [4].

Н. В. Белякова також пропонує формувати невербально-комунікативні здібності за допомогою навчально-тренінгових занять. Вона розробила навчальну програму, метою якої є формування вмінь використання кінестетичної мови у модельованих ситуаціях професійного спілкування. Програма складається з п'яти циклів, кожен з яких має чітку орієнтацію на формування конкретних невербально-комунікативних здібностей: комунікативність, рефлексію, розуміння змісту висловлювань співрозмовника, емпатійність, адаптивність, невербально-комунікативну компетентність, експресивність, конгруентність у використанні вербальних та невербальних засобів, регуляцію й оптимальне використання компонентів невербальної поведінки [3].

Формування культури невербального спілкування студентів у професійній освіті, на думку І. А. Ахьямової, має відбуватися безперервно з поетапним ускладненням форм та способів професійної підготовки, яка передбачає проведення майстер-класів ("Мистецтво говорити мовчки", "Як краще пізнати співрозмовника"); вивчення дисциплін ("Основи самопізнання та самореалізації особистості" на 2-3 курсі, "Культура невербального спілкування спеціалістів соціальної сфери" на 4-5 курсі); проведення міні-тренінгів, практикумів, ділових ігор, диспутів, конференцій, семінарів, круглих столів, тематичних заходів; спостереження за невербальними проявами вихованців на практиках тощо [1].

Н. Г. Баженова стверджує, що важливою умовою здійснення успішної комунікативної взаємодії на занятті з іноземної мови є формування навичок й вмінь невербальної поведінки носіїв цієї мови, та пропонує власну методику навчання невербальним засобам спілкування в процесі оволодіння

французькою мовою. На її думку, навчання має відбуватися за допомогою використання вправ, розроблених на основі наступних принципів: наочності, імітації, ситуативності, використання аудіовізуальних засобів, виокремлення окремих орієнтирів, врахування рідної культури, диференційного підходу, кореляції з мовним матеріалом, комплексного підходу до мотивації в процесі діяльності. Вона зауважує, що провідним способом навчання паралінгвістичним засобам спілкування є показ та навчання в конкретних мовних ситуаціях [2].

Досліджуючи питання формування невербальної культури перекладача, Е. С. Смірнова вказує, що невербальна підготовка фахівців має здійснюватися впродовж чотирьох етапів, а саме: аналізу зображення, відео, спостереження за комунікативною ситуацією в реальному часі та моделювання ситуацій спілкування. Стороннє спостереження у двовимірному просторі сприяє формуванню у студентів здібностей оцінювати рухи, голосові характеристики суб'єктів та прогнозувати їх подальші дії. Аналіз ситуацій у тривимірному просторі (студенти є безпосередніми учасниками комунікації) дозволяє розвивати вміння та навички публічного виступу та можливість оцінити невербальну поведінку в реальному часі і просторі. Також на цьому етапі студенти мають оволодіти техніками релаксації та самоконтролю у стресовому стані. На останньому етапі у чотиривимірному просторі проводять навчальні конференції, перемовини, круглі столи, де студенти виступають як учасники, доповідачі, перекладачі, та здійснюється аналіз здібностей студентів підбирати доречні засоби невербального спілкування у конкретній ситуації перекладу [7].

В. Ю. Ніколаїчева, говорячи про ефективність формування невербального спілкування, зауважує на необхідності використання системного підходу, тобто обов'язково мають досліджуватися всі закономірності протікання процесу спілкування, а саме: адекватність сприйняття та точність інтерпретації невербальних компонентів комунікації, що надходять від співрозмовника; взаєморегуляція поведінки суб'єктів спілкування; пізнання суб'єктів спілкування. Авторка стверджує, що розвиток умінь невербального спілкування у студентів залежить від достатнього рівня компетенції та підготовки викладачів у питаннях невербального спілкування, що дає можливість розробити критерії відбору навчального матеріалу та умови його використання. Вона підкреслює, що змістова частина процесу має бути орієнтована на загальнолюдську цінність спілкування, а методи та форми – спрямовані на розвиток виразності, адекватності інтерпретації експресивності. За таких умов розвиток умінь невербального спілкування студентів проходить у єдності з розвитком інтелектуальної, мотиваційної, емоційної та предметно-практичної сфер [6]. З цією думкою погоджується А. А. Ритьков, розглядаючи питання про важливість використання невербальної мови у процесі підготовки спеціалістів органів внутрішніх справ, говорить, що розвиток невербального спілкування – це цілісний процес, за якого має відбуватися розвиток вищеперерахованих сфер індивідуальності людини [5].

Таким чином, можна зробити висновки, що питання розвитку невербальних засобів спілкування є надзвичайно актуальним для людей, діяльність яких пов'язана із комунікацією. Науковці наголошують на необхідності формування невербальних засобів спілкування під час навчання у ВНЗ, пропонують активно використовувати наочність, активні методи соціально-психологічного навчання, групові форми навчання, тренінги, ділові та рольові ігри, аналіз зображення, відео, спостереження за комунікативною ситуацією в реальному часі, моделювання ситуацій, диспути, семінари, круглі столи тощо. Розвиток умінь невербального спілкування має відбуватися у єдності з розвитком індивідуальності людини.

Література

1. Ахъямова И. А. Практика формирования культуры невербального общения студентов в профессиональном образовании / И. А. Ахъямова // Педагогическое образование в России. – 2013. – № 3. – С. 70-74.
2. Баженова Н. Г. Методика обучения невербальным средствам общения в курсе французского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02. – „Теория и методика обучения иностранным языкам” / Н. Г. Баженова. – Москва, 2000. – 18 с.

3. Белякова Н. В. Формирование невербально-коммуникативных способностей будущего специалиста (на материале среднего и высшего профессионального образования) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01. – „Общая педагогика, история педагогики и образования” / Н. В. Белякова. – Рязань, 2005. – 18 с.
4. Бруй Е. В. Актуализация социально-перцептивной компетентности библиотечных сотрудников вуза в невербальном общении: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук : спец. 19.00.05. – „Социальная психология (психологические науки)” / Е. В. Бруй. – Москва, 2011. – 24 с.
5. Николаичева В. Ю. К вопросу об использовании невербального общения при подготовке специалистов для органов внутренних дел / В. Ю. Николаичева, А. А. Рытьков // Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2017. – № 2 (48). – С. 118-121.
6. Николаичева В. Ю. Формирование умений невербального общения студентов вуза : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01. – „Общая педагогика, история педагогики и образования” / В. Ю. Николаичева. – Калининград, 2002. – 23 с.
7. Сирнова Е. С. Формирование невербальной культуры усного переводчика / Е. С. Сирнова // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики. – 2013. – № 8. – С. 114-117.

Sagaydak S. P. THEORETICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF DEVELOPMENT NON-VERBAL COMMUNICATION OF PERSONALITY

The article presents the results of the theoretical analysis of the scientific literature devoted to the study of the problem of development of nonverbal means of communication.

Key words: *nonverbal communication, nonverbal means of communication, development of nonverbal means of communication.*

УДК 37.015.3:159.947 – 053.5

СПИВАК Н. В.
старший викладач кафедри психології

**ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНИХ ДІЙ
З ВРАХУВАННЯМ ВОЛЬОВОЇ РЕГУЛЯЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

В статті проаналізовано взаємозв'язок особливостей розвитку вольових процесів у молодших школярів з рівнем формування у них загально навчальних дій. Поданий аналіз наукових джерел із розвитку вольових процесів, дій, станів та особливостей проявів волі як складного психічного процесу і як особистісної якості людини.

Ключові слова: *воля, вольова діяльність, вольовий процес, вольовий стан, вольова дія, вольове зусилля, мобілізуюча напруга, простий вольовий акт, складний вольовий акт, вольові якості особистості, мотив, мета, загально навчальні дії, молодший шкільний вік.*

Загальнонавчальні дії є одним із компонентів структури навчальної діяльності. Успішність їх формування у молодшому шкільному віці сприяє оволодінню процесом учіння набуття самостійності у подальшому навчанні.

Під час засвоєння загальнонавчальних дій у дітей виникають певні труднощі, які вимагають від учнів застосування певних вольових зусиль у подоланні перешкод при виконанні тієї чи іншої дії. Відомо, що учні молодших класів виконують навчальні дії за зразком, який надає учитель і виконання якого, буде оцінено. З часом у учнів з'являються певні уміння і навички у виконанні дій і особливих вольових зусиль їм прикладати не доводиться. Це означає, що будь-яка загальнонавчальна дія регулюється і корелює із дією вольовою, тому виховання волі у дітей є одним із основних завдань у навчальному процесі.